

**Het Verschil in Rouwverwerking Tussen Vaders en Moeders die een Kind hebben
Verloren**

Student: Jasmijn van den Eijkel (s4834917)

Begeleider en eerste beoordelaar: Anoeke Sluiter-Oerlemans

Tweede beoordelaar: Bas Blom

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Bachelorwerkstuk Pedagogische Wetenschappen

Juni 2025

Aantal woorden: 7716

Abstract

This qualitative study explores the experiences of fathers and mothers in processing grief after the loss of a child. It focuses on the ways in which their grief manifests differently and how they navigate coping and family dynamics in the aftermath of loss. The main research question is: To what extent do fathers and mothers differ in grief processing after the loss of a child? The sub-questions focus on the coping strategies fathers and mothers employ and how they experience family functioning after loss. Through qualitative content analysis of two published nonfiction books, personal accounts of 12 fathers and 10 mothers were examined. The results show that fathers are more likely to adopt task-oriented and rational coping strategies, experiencing a high sense of responsibility for the family and their partner and giving little space to process the loss. Mothers take more active space to process emotions and are more likely to use emotionally-expressive and spiritually-oriented strategies, such as wishful thinking and seeking connection with the deceased child. Mothers experience a stronger impact on their self-image and loss of identity. The loss of a child affects family functioning, including the partner relationship, parent-child relationship and family dynamics. The findings highlight the different ways in which parents grieve and offer starting points for supportive interventions that accommodate these differences.

Keywords: Bereavement, grief, coping strategies, family functioning, gender differences

Inleiding

Jaarlijks overlijden er ruim 1000 kinderen en jongeren in de leeftijd 0 tot 20 jaar in Nederland (NJI, 2024). Voor ouders is het verlies van een kind een zeer tragische en ingrijpende gebeurtenis, die een enorme impact achterlaat (Pelacho-Rios & Bernabe-Valero, 2022). Het overlijden van een kind leidt tot een meer intense vorm van rouw dan het verlies van andere dierbare personen (Brown, 2009). Een mogelijke oorzaak hiervan zou kunnen zijn dat de ouder-kind relatie bijzonder sterk is vergeleken met andere relaties. Voor veel ouders en kinderen is deze band een integraal onderdeel van hun identiteit (Rubin & Malkinson, 2001). Het is om deze reden dan ook niet verrassend, dat ouders die een kind verliezen aanzienlijke veranderingen kunnen ervaren in hun zelfidentiteit en betekenisgeving aan het leven (Riley et al., 2007).

Rouw wordt omschreven als een natuurlijke emotionele reactie op verlies, dat plaatsvindt in een persoonlijk proces (Mughal et al., 2023). Dit proces is complex en omvat vaak emoties als verdriet, boosheid, schuldgevoel en verwarring (de Keijser, 2021). De manieren waarop een individu probeert om te gaan met deze intense emoties en stress die rouw met zich meebrengt, worden copingstrategieën genoemd (Stephenson & DeLongis, 2020). Door middel van copingstrategieën probeert iemand zich aan te passen aan de nieuwe werkelijkheid, en het verlies een plek te geven. Voor lange tijd werd het model van Kübler-Ross (1969) aangenomen, waarin rouw werd omschreven als een universeel proces in vijf fasen: ontkenning, woede, onderhandeling, depressie en aanvaarding. Echter is de huidige visie dat rouw geen lineair proces is, maar een dynamisch traject zoals omschreven door Stroebe en Schut (1999). Deze visie gaat ervan uit dat er geen vaste tijdslijn is in een rouwproces, en dat rouw een voortdurend veranderende ervaring is.

Hoewel elk individu anders is en rouwt op een manier die voor hen werkt (Burke et al., 2014), blijkt dat er verschillende factoren zijn die invloed hebben op het verloop van een

rouwproces, waaronder het biologische verschil in sekse tussen mannen en vrouwen (Buur et al., 2023; Van Der Houwen et al., 2010). In lijn met deze bevindingen vonden eerdere studies verschillen in de manier waarop vaders en moeders rouwen na het verlies van hun kind (Alam et al., 2012; Bergstraesser et al., 2015; Haylett & Tilley, 2018; Hunt & Greeff, 2011). Diverse studies hebben zich specifiek gericht op dit onderwerp, en uit een recente literatuurreview over sekseverschillen bij rouwende ouders blijkt dat rouw op verschillende manieren wordt ervaren en dat er uiteenlopende copingstrategieën worden ingezet: moeders zoeken vaak meer emotionele openheid, terwijl vaders hun emoties meestal in stilte verwerken (Haylett & Tilley, 2018). Zo storten vaders zich meer op werk en praktische taken, terwijl moeders intensere rouwreacties vertonen en zich meer richten op de andere kinderen (Alam et al., 2012); hebben moeders behoefte aan open communicatie en het delen van emoties, terwijl vaders meestal de voorkeur geven aan alleen rouwen en minder geneigd zijn om steun te accepteren (Bergstraesser et al., 2015; Hunt & Greeff, 2011); en ervaren moeders een afname in de intensiteit van hun pijn na 18 maanden, terwijl vaders de impact van hun verlies op datzelfde moment juist meer openlijk lijken te uiten (Alam et al., 2012). Uit een andere review van McNeil et al. (2021) die zich specifiek richtte op de rouwverwerking van vaders na het verlies van een kind, blijkt dat vaders vaak kiezen voor stoïcisme, zelfisolatie en hard werken als copingstrategieën. Studies die de verschillen in copingstrategieën van vaders en moeders die hun kind verloren zijn schaars, maar toonden ook enkele verschillen aan. Vaders gaven vaker aan het probleem te negeren en zich af te zonderen, terwijl moeders zich vaker zorgen maakten over het probleem, spanning verminderden, gebruik maakten van spirituele steun, deden aan wensdenken en probeerden een gevoel van verbondenheid te creëren. Daarnaast gaven vrouwen zichzelf vaker de schuld van het verlies van hun kind, vergeleken met mannen (McGreal et al., 1997). Ten slotte hebben vaders na het overlijden van een kind

vaak een sterk verantwoordelijkheidsgevoel om het gezin staande te houden, en leunt het gezin veel op hen (Buckle, 2004).

Hoewel er enkele studies zijn gedaan naar het verschil in rouwverwerking tussen vaders en moeders na het verlies van een kind, is het aantal beperkt en zijn de meesten gedateerd. Hierdoor zijn de bevindingen mogelijk niet meer representatief voor de huidige situatie. Daarnaast waren veel van de studies kwantitatief, of zijn de ouders vaak lange tijd na het overlijden van het kind geïnterviewd. Hierdoor mist de persoonlijke beleving van de ouders, terwijl dit cruciaal is voor een dieper begrip van de verschillen in ervaringen tussen vaders en moeders. Ook werd in bestaande studies niet gefocust op hoe vaders en moeders het gezinsfunctioneren ervaren na het verlies, terwijl wel bekend is dat het verlies van een kind hier grote impact op heeft (Iannotti, 2019). Ten slotte was er in vrijwel alle studies een ongelijke verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke participanten, waardoor vaders vaak ondervertegenwoordigd zijn. Deze overwegingen benadrukken het belang van verder onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is dan ook te ondervinden in hoeverre vaders en moeders verschillen in rouwverwerking bij het verliezen van een kind, waarbij werd gefocust op copingstrategieën en het gezinsfunctioneren. Dit werd gedaan vanuit een kwalitatieve benadering, waarbij subjectieve ervaringen van zowel vaders als moeders werden geanalyseerd. Door deze ervaringen in beeld te brengen, kan er in de toekomst beter rekening worden gehouden met eventuele sekseverschillen, wat uiteindelijk kan bijdragen aan het ontwikkelen van betere hulp op maat in de praktijk.

De centrale onderzoeksvraag in deze studie luidt als volgt: *In hoeverre verschillen vaders en moeders in rouwverwerking na het verlies van een kind?* De onderzoeksvraag wordt beantwoord door een antwoord te zoeken op de volgende deelvragen: *Welke*

copingstrategieën passen vaders en moeders toe in hun rouwproces? en Hoe ervaren vaders en moeders het gezinsfunctioneren na het verlies?

Methode

Onderzoeksdesign

Het design van dit onderzoek heeft een kwalitatieve benadering in de vorm van inhoudsanalyse, gericht op het verkennen van sekseverschillen in de rouwverwerking na het verlies van een kind. Er werd non-fictie literatuur verzameld die werd geschreven door ouders die een kind hebben verloren. Deze ervaringsverhalen werden gecodeerd en geanalyseerd, om de subjectieve ervaringen van zowel vaders als moeders met betrekking tot rouwverwerking in kaart te brengen. Dit ontwerp is geschikt voor het verkrijgen van diepgaande inzichten in de persoonlijke ervaringen.

Populatie en steekproef

De onderzoekspopulatie bestaat uit vaders en moeders die een kind hebben verloren. De steekproef bestaat uit twee boeken: één bundel die ervaringsverhalen van vaders beschrijft en één bundel die ervaringsverhalen van moeders beschrijft. De geselecteerde boeken zijn 'Pappa's rouwen ook' (2022) van Bjorn Visser voor het perspectief van vaders en 'The Beauty of a Grieving Mother' (2021) van Elly Sheyket voor het perspectief van moeders. In totaal zijn er $N = 22$ ouders geïncludeerd in het onderzoek. Hiervan zijn er twaalf vaders en tien moeders.

In 'Pappa's rouwen ook' vertellen twaalf Nederlandse vaders tussen de 26 en 55 jaar hun ervaringen over het rouwproces na het overlijden van een kind. De meeste vaders in dit boek hebben hun kind verloren tijdens de zwangerschap (door een miskraam of doodgeboorte) of kort na de geboorte. Drie verhalen wijken hiervan af: één vader vertelt over het overlijden van zijn driejarige dochter aan een onbekende oorzaak, één vader over het verlies van zijn zevenjarige zoon met een genetische afwijking en één vader over het verlies

van zijn achttienjarige dochter door een zeldzame aandoening. Er zijn twee vaders die een tweelingheft hebben verloren tijdens de zwangerschap en er zijn vijf vaders die twee of meer kinderen hebben verloren.

In 'The Beauty of a Grieving Mother' vertellen tien moeders van verschillende nationaliteiten (voornamelijk Amerikaans) hun ervaringen over het rouwproces na het overlijden van hun kind. Omdat er geen informatie bekend is over de leeftijden van de moeders, kan hier helaas geen uitspraak over worden gedaan. Er is sprake van een grote diversiteit in de omstandigheden waaronder de kinderen zijn overleden. De doodsoorzaken lopen sterk uiteen en omvatten onder andere ziekte, ongelukken en in enkele gevallen ook gewelddadige gebeurtenissen zoals moord. Acht van de tien kinderen waren al in de volwassenheid en tussen de 18 en 32 jaar oud. Er is één baby van een maand oud overleden en een kind van 15 jaar oud.

Procedure

Voor het verzamelen van literatuur over rouwverwerking na het verlies van een kind, is gebruikgemaakt van online zoekopdrachten. Hierbij zijn algemene zoekmachines, zoals Google, geraadpleegd met de zoektermen "*boeken rouwverwerking na verlies kind*", "*boek vaders rouwverwerking na verlies kind*" en "*boek moeders rouwverwerking na verlies kind*". Omdat er naar aanleiding van deze zoektermen geen Nederlandse literatuur werd gevonden over ervaringen van moeders, zijn de zoektermen "*book mothers losing a child*" en "*book bereaved mothers*" toegepast.

Inclusiecriteria waren een focus op rouwverwerking door vaders of moeders na het verlies van een kind, verhalen die waargebeurd zijn (non-fictie), en boeken die in de afgelopen 15 jaar zijn gepubliceerd. Exclusiecriteria waren boeken die fictieve verhalen bevatten en boeken die langer dan 15 jaar geleden zijn gepubliceerd. Daarnaast is ervoor gekozen om boeken uit te sluiten die enkel het perspectief van één ouder bieden, om de

generaliseerbaarheid te vergroten. Er is een vergelijkbaar aantal van ervaringen van vaders en moeders geïncludeerd, om de verschillen zo adequaat mogelijk te kunnen onderzoeken.

Analyse

De data-analyse werd uitgevoerd door middel van kwalitatieve inhoudsanalyse, zoals beschreven door Boeije (2002). Door gebruik te maken van een combinatie van deductief en inductief redeneren, werden zowel theoretische kaders als de unieke perspectieven van de ouders in overweging genomen. Deze methode is geschikt omdat het openstaat voor nieuwe inzichten en patronen die direct uit de data komen, maar tegelijkertijd toetst aan de bestaande kennis die uit eerdere studies bekend is. Voordat de boeken werden gelezen en geanalyseerd, werd een voorlopige codelijst opgesteld op basis van de theorie uit de literatuur. Deze codelijst bevat codes met betrekking tot mogelijke copingsstrategieën, en codes met betrekking tot het gezinsfunctioneren na het overlijden van het kind. Tijdens het analyseren werd een proces van open coderen uitgevoerd, en werd de codelijst waar nodig aangepast. Hiervoor is gebruik gemaakt van het softwareprogramma 'ATLAS.ti 25', waar de boeken als PDF-bestanden in zijn geüpload. De data werd geanalyseerd door fragmenten te selecteren met betrekking tot sekseverschillen in het rouwproces en het gezinsfunctioneren na het verlies van een kind. Deze fragmenten zijn gecategoriseerd en gecodeerd tot hoofd- en subcodes. Door middel van axiaal coderen zijn de open codes gegroepeerd in bredere categorieën en zijn de relaties tussen de codes geïdentificeerd. Vervolgens is van de codelijst een codeboom opgebouwd. Dit is een hiërarchische weergave van codes, waarmee de verbanden tussen de hoofd- en subcodes overzichtelijk worden weergegeven. De codeboom is vervolgens gebruikt als uitgangspunt bij het analyseren van het tweede boek, waar opnieuw open codering is toegepast met ruimte voor het toevoegen van nieuwe codes of het aanpassen van bestaande. De codes van de twee boeken zijn met elkaar vergeleken, waarna de definitieve codelijst en

codeboom zijn vastgesteld. Op basis van hiervan worden de bevindingen gerapporteerd en is antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

Ethische overwegingen en positionality statement

Aangezien dit onderzoek zich richt op het analyseren van persoonlijke ervaringsverhalen van ouders die hun kind hebben verloren, zijn ethische overwegingen van groot belang. Respect voor de emotionele kwetsbaarheid van de ouders en een zorgvuldige omgang met de verzamelde gegevens is essentieel. De twee boeken die gebruikt worden voor dit onderzoek bevatten meerdere ervaringsverhalen van ouders die hun kind hebben verloren. Aangezien de verhalen in deze boeken zijn gepubliceerd, wordt verondersteld dat de auteurs hun toestemming hebben gegeven voor de publicatie van deze persoonlijke ervaringen. Toch is het van belang om te benadrukken dat deze verhalen openbaar beschikbaar zijn en dat het gebruik van deze teksten in academisch onderzoek onder de voorwaarden van het auteursrecht valt. Voor het gebruik van de inhoud van deze boeken geldt dat de ouders op een verantwoorde manier geciteerd zullen worden en dat de oorspronkelijke bronnen correct worden vermeld.

In dit onderzoek staan subjectieve ervaringen en betekenistoekenning centraal. Dit maakt de positie van de onderzoeker relevant, aangezien mijn persoonlijke achtergrond, overtuigingen en ervaringen mogelijk invloed hebben gehad op de interpretatie van de data. Persoonlijk heb ik geen directe ervaring met het verlies van een kind. Enerzijds kan dat leiden tot een zekere mate van onwetendheid of blinde vlekken; anderzijds stelde dit mij in staat om met een objectieve blik naar de ervaringen van de ouders te kijken. Wel heb ik in mijn omgeving meermaals ervaringen van moeders gehoord die een miskraam hebben meegemaakt. Omdat ik hier vrijwel nooit een vader over heb horen vertellen, is de rouwbeleving van vaders voor mij minder bekend terrein. Deze bewustwording heeft mij geholpen om extra alert te zijn op hoe ik de beleving van vaders interpreteerde, en om niet

automatisch de ervaring van moeders als ‘de norm’ te beschouwen. Daarnaast is het mijn ervaring dat de mannen in mijn omgeving over het algemeen minder geneigd zijn om openlijk hun gevoelens te uiten, terwijl vrouwen dit juist vaker doen. Deze waarneming heeft mogelijk bijgedragen aan mijn beeldvorming rondom emotionele verwerking bij mannen en vrouwen. Tijdens het analyseren van de data ben ik me actief bewust gebleven van deze persoonlijke referentiekaders, en heb ik geprobeerd zo objectief en zorgvuldig mogelijk de perspectieven van zowel vaders als moeders te onderzoeken.

Resultaten

Tijdens het analyseren van de data zijn in totaal 102 codes geconstrueerd, waarvan er relevante codes voor dit onderzoek zijn onderverdeeld in de volgende vijf hoofdthema's: (1) copingstrategieën, (2) emotionele en fysieke ervaring, (3) beleving rouwproces, (4) steun en hulp en (5) gezinsfunctioneren en opvoeding. Onder het hoofdthema ‘beleving rouwproces’ valt het subthema ‘zelfbeeld en identiteit’. Zie Tabel A voor de codeboom en Tabel B voor de volledige codelijst. In dit hoofdstuk worden de verschillen en overeenkomsten binnen elk thema tussen vaders en moeders besproken, ondersteund met citaten uit de data.

Copingstrategieën

In totaal zijn er 26 verschillende copingstrategieën geconstateerd. Onder vaders kwamen de volgende copingstrategieën het meeste voor: ‘verantwoordelijkheid op zich nemen’, ‘richten op werk/praktische taken’, ‘ritueel/herdenken’ en ‘samen rouwen’ (met partner, gezins- of familieleden). Met name de eerste twee strategieën hebben een hoge frequentie. Vaders voelden zich verantwoordelijk om het gezin staande te houden of zorg te dragen voor hun partners. Zo beschreef vader Bram: ‘‘Voor mijn eigen verdriet nam ik niet zoveel tijd. Ik was er niet heel actief mee bezig. Ik zorgde ervoor dat het gezin draaide en dat ik niet omviel’’ (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 65). Vader Aart omschreef een vergelijkbare ervaring, met nadruk op het ‘man’ zijn:

Ik was een grote, sterke en krachtige man. Of dat werkelijk zo was, is een ander verhaal, maar dat was wel mijn gevoel: ik moet hier doorheen, ik moet dit dragen. Ik had geen keus, dus ik cijferde mezelf weg voor Marja en mijn kind. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 142)

Deze citaten illustreren het grote verantwoordelijkheidsgevoel dat deze vaders droegen, en dit ging vaak ook gepaard met de copingstrategieën 'overlevingsstand' en 'gevoelens niet uiten':

Het ging mis omdat ik nauwelijks iets met anderen deelde over mijn verdriet en pijn. Ik hield het allemaal binnen en ging gewoon maar door. Ik stond in de overlevingsstand en moest me van mezelf groot en sterk houden, zoals ik had geleerd en aangenomen. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 156)

Veel vaders gebruikten een bepaald ritueel om het kind te herdenken, bijvoorbeeld stilstaan bij terugkerende speciale dagen zoals de geboorte- of sterfdagen. Ook gaven meerdere vaders aan bewust afscheid te hebben genomen van hun kind, en dat dit "erg belangrijk is geweest voor het rouwproces" (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 150). Ten slotte gaven vaders aan hoe belangrijk het voor hen was om hun verdriet te kunnen delen met hun partner, gezinsleden of andere familieleden: "Ik vond het fijn om dat verdriet te kunnen delen met onze familieleden en ook hun verlies en pijn te ervaren. Ik had daar behoefte aan" (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 58). Hierbij werd dan vaak de copingstrategie 'openlijk rouwen' gebruikt.

De copingstrategieën die onder moeders het meeste voorkwamen waren 'wensdenken' (gedachten of overtuigingen die niet realistisch zijn, maar wel troost bieden) en 'zoeken naar verbinding' (met het overleden kind). Deze copingstrategieën gingen ook vaak samen. Zo

beschreef moeder Angela: ‘‘From the very beginning of this horrific tragedy, we have received so many undeniable, supernatural signs from Nicholas. We know without a doubt that he is still around trying to communicate with us the best he can’’ (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 41). Het wensdenken en zoeken naar verbinding ging soms ook gepaard met een gevoel van ongeloof, ontkenning of vertraagd realiteitsbesef. Dit illustreert het volgende citaat van moeder Holly:

It’s like having a missing child you are always searching for, waiting to get a call from, hoping to see walk up the driveway and come home. I would imagine [my child] coming through the mall doors and saying, Mom, I am sorry. I missed you so much as if it was all a cruel joke. But we know the painful truth. (The Beauty of a Grieving mother, 2021, p. 121)

Ook de copingstrategieën ‘openlijk rouwen’, ‘actieve coping’ en ‘zoeken naar betekenisgeving’ waren veelvoorkomend onder moeders. Moeders praatten en huilden openlijk over het verlies en verwerkten hun rouw bijvoorbeeld door een dagboek bij te houden, boeken te lezen over rouw, muziek te luisteren of brieven te schrijven naar het overleden kind. Vaak kwamen vragen naar boven over het overlijden van het kind, wat erachter zat of wat het ‘doel’ is geweest: ‘‘I still have questions as to why . . . why my baby, my only girl, why any of my children?’’ (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 58).

Er zijn een aantal copingstrategieën die enkel bij vaders of enkel bij moeders voorkwamen. Voor vaders waren dit ‘rationaliseren’, ‘probleem negeren’ en ‘niet dramatiseren’. Zo beschreef vader Pieter een duidelijk verschil in ervaring tussen hem en zijn partner:

Hanna had het daar moeilijk mee. Waarom mogen zij wel een kind en wij niet? vroeg zij zich af. Ik dacht: ja, daar kun je toch niets aan veranderen? Wij hebben daar toch geen recht op? Maar op zo'n moment kan ik moeilijk tegen Hanna zeggen: 'Wat een onzin.' Bij Hanna voelde ik ook de taak om haar vragen en verdriet er te laten zijn en het niet weg te redeneren. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 272)

Copingstrategieën die bij moeders voorkwamen en bij vaders niet, zijn 'anderen de schuld geven', 'lotgenoten helpen' en 'veranderen van omgeving'. Een aantal moeders hebben een stichting in de naam van het overleden kind opgericht, om geld te verzamelen voor een goed doel. Moeder Elly beschreef dat het daarmee voelt alsof ze nog steeds zorg draagt voor haar overleden kind: 'We named our organization Alina's Light. It has become my child. Running Alina's Light feels as if I keep parenting my daughter, and it brings me sanity' (The Beauty of a Grieving mother, 2021, p. 21). Twee moeders veranderden van omgeving door te verhuizen of te gaan reizen, om zo de situatie te ontvluchten.

Emotionele en fysieke ervaring

Bij het verlies van een kind komen veel verschillende emoties omhoog, en sommige ouders kregen hier ook fysieke klachten bij. In totaal zijn 31 verschillende emotionele of fysieke ervaringen vastgesteld. Bij zowel vaders en moeders waren de meest voorkomende emoties boosheid, schuldgevoel, verwarring/onbegrip en verdriet. Wat opviel is dat het schuldgevoel bij vaders vooral voortkwam uit beslissingen die ze tijdens het rouwproces hebben genomen, zoals vader Freek beschreef: 'Dat bagatelliseren, nuanceren, relativeren en geruststellen... dat deed ik teveel en in dit geval had dat wellicht wel erge consequenties. Ik stop dat niet weg. Ik accepteer het zoals het is, maar voel me daar wel schuldig over' (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 27). Het schuldgevoel dat moeders beschreven ging in tegenstelling tot vaders vrijwel altijd over het overlijden van het kind zelf: 'The guilt of me

living instead of her was too much to take. How can I enjoy life when my baby is *not*?’’ (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 84). Ook viel op dat moeders aanzienlijk vaker een intense rouwreactie lieten zien, zoals in het volgende fragment:

I fell to the floor and bawled. I really just wanted to die so I could be with him. At that moment, there wasn't anything I wanted more. I wasn't suicidal, I just wanted to be with my child. The fear of death was gone, and to this day it hasn't returned. (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, pp. 154-155)

Vaders gaven vaker aan zich eenzaam te voelen, met name door een gebrek aan erkenning voor hun verdriet. Meerdere vaders ervoeren dat er minder aandacht voor mannen in rouw was, dan voor vrouwen in rouw:

Er werd wel vaak gevraagd hoe het met Anne ging, maar met haar ging het juist goed. Er werd niet gevraagd hoe het met mij ging, terwijl ik juist pijn had en verdriet. Er was niemand in mijn omgeving die zei: 'Robbie, ga eens even zitten. Hoe gaat het met jou? Wat voel je allemaal?' Dat maakte dat ik me heel eenzaam voelde. Het was alsof ik als man niet werd gezien. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 107)

Drie vaders ontwikkelden tijdens hun rouwproces een depressie, waar af en toe ook zelfmoordgedachten bij kwamen:

'Ik voel dat jij niet wilt leven, dat je dood wilt.' Toen brak ik. Dat was raak. Ik was op een punt gekomen dat ik eigenlijk niet meer wilde leven. Hij verwoordde precies wat ik vanbinnen voelde en altijd had weggestopt. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 156)

Er is geen duidelijkheid over het aantal moeders dat een depressie ontwikkelde, maar er waren vijf moeders die aangaven niet meer te willen leven om graag bij hun kind te kunnen zijn. Eén moeder beschreef hoe ze hier met haar partner over praatte, en samen manieren bedachten om hun leven te beëindigen:

My husband and I thought about taking our own lives often . . . We both were in such a dark place and just wanted to escape it. I remember our talks about how to make it happen. We came up with many creative ideas for how to exit this life. We did not care about this world anymore or what would be left behind. As selfish as it sounds, it is a bitter truth. That is how the loss of a child makes you feel. (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 20)

Ook gaven een aantal moeders aan moeite te hebben met dagelijks functioneren, terwijl vaders dit niet één keer hebben aangegeven. Meerdere vaders gingen ‘‘gewoon door alsof er niet zoveel was gebeurd’’ en ‘‘stapte[n] in de doe-modus’’ (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 107).

Beleving rouwproces

Binnen dit thema worden codes behandeld die betrekking hebben op ervaringen binnen het rouwproces, zoals fasen in rouw of informatie over het tijdsverloop. Ook bestaat er binnen dit hoofdthema een subthema, namelijk ‘zelfbeeld en identiteit’. Onder dit subthema vallen codes met betrekking tot de ontwikkeling van de ouders als persoon, verandering van identiteit of innerlijke conflicten. In totaal zijn er 22 codes die onder dit thema vallen.

Zowel vaders als moeders beschreven dat ze rouw niet als een lineair, maar als een dynamisch proces ervaarden. Ze omschreven rouw als ‘golfbewegingen’ die komen en gaan:

“People are familiar with stages of grief, but in my experience, they don’t occur in a specific order: they come and go, wax and wane, and then come back around” (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 71). Dit werd onder andere beïnvloedt door specifieke triggers, zoals vader Freek omschreef: “Wat heel lang pijn deed, en dat is nog steeds wel gevoelig, was een tweeling tegenkomen, vooral als die op elkaar leken” (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 38).

Onder de vaders speelde veel onzekerheid over het rouwproces, en ze hadden vragen over hoe ze het verlies moesten verwerken. Ook bestonden er onder een aantal vaders twijfels over hun eigen gevoel, en of deze wel ‘normaal’ waren in vergelijking met de gevoelens van hun partners:

Voor Anne was het allemaal veel emotioneler. Ik dacht dat ik er wel goed mee omging, maar op een gegeven moment ging ik aan mezelf twijfelen. Deed ik het wel goed? Moest ik niet veel meer verdriet en pijn voelen? Waarom had ik dat niet zoals Anne? (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 64)

Zelfbeeld en identiteit

Zowel vaders als moeders beschreven het gevoel dat hun identiteit verloren ging na het verlies van een kind. Ze hadden twijfels over wie ze waren als persoon, partner of ouder. Zo beschreef vader Tom: “...maar zij [partner] herkende me niet meer. Ik mezelf ook niet trouwens. Ik was mezelf kwijtgeraakt. Ik liet dingen zien die helemaal niet in me zitten en dat was best eng: het gevoel dat ik de controle over mezelf verloor” (Pappa’s rouwen ook, 2022, pp. 91-92). En zo omschreef moeder Elly een vergelijkbare ervaring: “I did not know who I was anymore. I lost my identity, my faith, my life purpose, and my future. By losing my daughter, I had lost my entire self. I did not feel like I belonged to this world” (The Beauty of

a Grieving Mother, 2021, p. 20). De ouders die het gevoel van identiteitsverlies omschreven, ervoeren: ‘‘je geeft het verlies geen plek, je verweeft het met je leven’’ (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 10). De rouw werd onderdeel van hun nieuwe leven en identiteit: ‘‘It has been a little over three years, and it seems everything about me has changed. I am a completely different person now. Grief changes you, especially when grieving your child’’ (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 43). Een aantal ouders toonden veerkracht, en ervoeren dat ze hun rouw konden gebruiken als motivatie om door te gaan: ‘‘De pijn blijft, maar houdt me niet op mijn plek. Het is een motor van groei geworden. Mijn verlies is een bron van inspiratie geworden’’ (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 19).

Tien van de twaalf vaders waren gelovig, en één daarvan is tijdens het rouwproces tot geloof gekomen. Zes van deze vaders ervoeren een spirituele crisis. Ze begonnen te twijfelen aan het geloof dat ze hadden voor het verlies, en de rol van God in hun leven: ‘‘Ik was vooral boos op God en heb een tijd zonder bijzondere verwachting gebeden (...) Wat had het voor zin? Wat had ik eraan dat Hij erbij was? Ik verwachtte niets meer van Hem’’ (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 199). Spirituele crises kwamen zelden voor onder de moeders, van wie de meesten niet gelovig waren.

Steun en hulp

Binnen dit thema worden codes behandeld die te maken hebben met de ervaring van steun en (professionele) hulp, welke vormen van steun als helpend of juist als tekortschietend werden ervaren. In totaal zijn er 9 codes die onder dit thema vallen.

Opvallend was dat meerdere vaders aangaven dat ze het lastig vonden om hulp te vragen. Geen van de moeders had deze ervaring. Vaders gaven aan niet ‘‘zomaar’’ om hulp te vragen (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 113) of hadden de overtuiging dat ‘‘er geen hulp was’’ voor hen (Pappa’s rouwen ook, 2022, p.160). Toch waren er ook vaders die beschikbare hulp afwezen, zoals vader Filemon: ‘‘Zelf had ik geen behoefte aan lotgenotencontact zoals een

rouwgroep of zoiets. Dat past niet zo goed bij mij, maar dat denken de meeste mannen''

(Pappa's rouwen ook, 2022, p. 132), en vader Tom:

Klazina had al een paar keer gezegd: 'Tom, misschien moet je ook eens met een psycholoog gaan praten, zoals ik. (...) Maar ik dacht: nee hoor, ik ben een man. Jullie hebben het zwaar en ik zal ervoor zorgen dat ik de stabiele factor ben. Ik laat mezelf niet kennen. Dus wilde ik mezelf wegcijferen voor de rest. Op het werk kostte alles me moeite. Ik speelde een rol, maar de echte Tom was er niet. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 89)

Echter waren er ook een aantal vaders die wel professionele hulp zochten, in de vorm van psychologen, (relatie)therapeuten, coaches en rouwgroepen. Alle vaders die professionele hulp hebben gezocht, ervoeren dit als positief: 'Ik heb nu een coach en als ik de behoefte heb om even met haar te praten, dan bel ik haar. Het heeft echt een meerwaarde als je kunt reflecteren met een professional.', maar er werd ook benadrukt dat 'het wel belangrijk [is] dat je een goede klik hebt.' (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 132). Een aantal moeders zochten ook professionele hulp, maar hadden niet allemaal een positieve ervaring:

When my grief counselor at the Center for Victims of Crime said to me, "I am not going to bring your daughter back," I knew immediately that I would never return to that place. I knew I would never heal my heart and soul without my daughter being by my side. So, I started searching for her. (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 22)

Voor zowel vaders als moeders werd sociale steun als prettig ervaren. Zowel vaders als moeders zochten deze vorm van steun actief op, door te spreken met lotgenoten, activiteiten te ondernemen met vrienden, of contact te zoeken met familieleden.

Zowel vaders als moeders zochten veel spirituele steun. Onder de vaders was dit vooral in de vorm van het geloof in God, en onder de moeders was dit door de overtuiging dat het overleden kind niet weg is, maar voortleeft op een andere manier. Moeders zochten op deze manier actief naar ‘tekens’ van de overleden kinderen, waren overtuigd dat ze met ze konden praten, en gingen naar mediums om contact te krijgen met het overleden kind. Moeder Ramona ervaaarde het volgende in een van die sessies:

Then the healing messages began. She said, I’m so proud of you, mom. She said she knows I am doing better. I felt immense joy hearing those words. She said, Mom, I am ok. And you are going to be ok. All my worries melted in that moment. I was so happy to hear this. (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 89)

Vanuit de gezondheidszorg werd vaak een gebrek aan steun ervaren. Medisch personeel had niet altijd aandacht voor het emotionele aspect, waardoor ouders een gebrek aan empathie ervaaarden en het gevoel hadden alsof ze ‘in de steek [werden] gelaten’ (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 78).

Gezinsfunctioneren en opvoeding

Dit thema gaat over de manier waarop het gezin functioneert na het verlies van een kind, en wat de invloed is op (de opvoeding van) andere kinderen in het gezin. In totaal zijn er 14 codes die onder dit thema vallen.

Ten eerste viel op dat vooral in het boek ‘Pappa’s rouwen ook’ een angst om andere kinderen te verliezen naar voren kwam. Deze angst kwam met name voor wanneer er een

miskraam had plaatsgevonden, een tweelinghelft was overleden of een kind doodgeboren werd. Dit uitte zich bij zowel vaders als moeders in twijfels over een nieuwe zwangerschap, angst tijdens een volgende zwangerschap of overbescherming van andere kinderen:

Toch vond ik het ook lastig om de kinderen naar bed te brengen en ze te laten slapen. Dat lukte ook niet goed, ze kwamen steeds weer uit bed. We besloten om hun matrasjes in onze slaapkamer neer te leggen zodat we voorlopig met zijn viertjes in een kamer sliepen. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 58)

Ook in het volgende fragment komt deze angst sterk naar voren, zelfs wanneer er medisch gezien geen aanleiding toe was:

Er was eigenlijk niks aan de hand, maar we gingen ook in Nederland extra vaak naar de verloskundige omdat we echt bang waren dat het mis was. Dat zegt wel iets over het trauma en de angst die we hadden. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 46)

Voor veel ouders was focussen op de zorg voor andere kinderen een manier om met het verlies om te gaan. Dat gaf houvast, en zorgde ervoor dat de ouders niet bezweken onder het verlies:

Inge en ik zeggen wel eens tegen elkaar dat Daan heel belangrijk was in onze rouw. Hij stond letterlijk elke ochtend om zeven uur naast ons bed. Ik wilde het liefst de hele dag in bed blijven liggen, maar hij zorgde ervoor dat we eruit kwamen en de dag instapten. (Pappa's rouwen ook, 2021, p. 178)

Moeder Michelle beschreef dezelfde ervaring: ‘‘He was the only reason I had for getting out of bed each day and trying to function. (...) I believe he is my saving.’’ (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 57). Een aantal ouders hebben expliciet aangegeven bezig te zijn met de impact van het verlies op andere kinderen zo gering mogelijk te houden, door bijvoorbeeld open te communiceren over het verlies of de andere kinderen therapie te laten ondergaan.

Voor de kinderen zochten we ook hulp bij een therapeut die spelenderwijs alles wat er gebeurd was met ze doorliep. (...) Ze ervoeren het volgens mij niet als therapie. Ik weet niet of het heeft geholpen. Het is lastig te beoordelen hoe ze het zonder die therapie hadden gedaan. Wij vonden het in ieder geval belangrijk om er iets mee te doen en dat deden we dus. (Pappa’s rouwen ook, 2022, p. 66)

In ‘The Beauty of a Grieving Mother’ kwamen meer worstelingen naar voren met betrekking tot het rouwen combineren met de zorg voor andere kinderen. Moeders ervoeren het als lastig om aandacht voor andere kinderen en hun rouw te hebben, wanneer ze worstelden met hun eigen rouw: ‘‘They are grieving too, but their grief is different from mine. They came to me for support in the early days after losing their brother. It was hard trying to help them when I felt so helpless (...)’’ (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 104). Eén moeder gaf aan dat ze zichzelf afsloot voor haar andere kinderen, en voelde alsof ze er niet voor hen kon zijn:

(...) I told my husband to tell them I wanted to be left alone. I even told him to tell our two other boys not to come. I seriously regret this. Our family should have been

together that day and all the days following. I know they were hurting too, but I couldn't see past my own pain. (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 153)

In het boek 'Pappa's rouwen ook' werd veel verteld over de invloed op de relatie tussen ouders. In meerdere gevallen ervaaarden vaders (en één moeder uit het boek 'The Beauty of a Grieving Mother') dat de relatie met hun partners verslechterde na het verlies van een kind, en ze de verbinding met elkaar verloren. De oorzaken hiervan waren vooral een verschil in ervaring van de rouw, gebrek aan communicatie of verandering van identiteit. In twee gevallen (bij één vader en één moeder) heeft dit zelfs geleid tot scheiding.

Ik voelde mij eenzaam. We ervaaarden het proces anders en daarin raakten we elkaar kwijt. Ik isoleerde mezelf omdat ik niet kwijt kon wat er zich in me afspeelde. Ik was dus fysiek aanwezig maar toch afwezig. Dat was echt funest voor ons huwelijk. (Pappa's rouwen ook, 2022, p. 107)

Echter zijn er ook ervaringen van ouders die het gevoel hadden dat de relatie met hun partner sterker werd na het verlies van een kind: "My husband never left my side except for when I was at work. He was so worried about me. (...) I really don't know if I could have made it without him" (The Beauty of a Grieving Mother, 2021, p. 161).

Discussie

In dit onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal: *In hoeverre verschillen vaders en moeders in rouwverwerking na het verlies van een kind?* met als deelvragen: *Welke copingstrategieën passen vaders en moeders toe in hun rouwproces?* en *Hoe ervaren vaders en moeders het gezinsfunctioneren na het verlies?* Aan de hand van vijf hoofdthema's (1) copingstrategieën, (2) emotionele en fysieke ervaring, (3) beleving rouwproces, (4) steun en

hulp en (5) gezinsfunctioneren en opvoeding zijn de ervaringen van ouders geanalyseerd. In dit hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag in relatie tot bestaande literatuur, gevolgd door implicaties en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

Uit de data blijkt dat vaders en moeders duidelijk van elkaar verschillen in hun copingstrategieën na het verlies van een kind. Vaders gebruikten vaker taakgerichte en rationele strategieën, zoals zich richten op werk en verantwoordelijkheid nemen voor hun partner en gezin. Dit komt overeen met de bevindingen uit de onderzoeken van Alam et al. (2012) en Buckle (2004), die eveneens constateerden dat vaders vooral steun zoeken in actie en structuur, waarbij emotionele verwerking vaak wordt uitgesteld. Het onderzoek van Jones et al. (2019) bevestigen dat mannen in rouw het gevoel hadden dat hun rol voornamelijk die van een ‘ondersteunende partner’ was.

Moeders daarentegen gebruikten vaker emotioneel-expressieve en spiritueel georiënteerde strategieën, zoals openlijk rouwen, wensdenken en zoeken naar verbinding met het overleden kind. Dit bevestigt eerder onderzoek van McGreal et al. (1997) die concludeerden dat moeders vaker gebruik maken van spirituele steun en wensdenken, en de review van Haylett en Tilley (2018) die concludeerden dat moeders intensere rouwreacties lieten zien en grotere behoefte aan open communicatie uitten. Bovendien blijkt dat moeders actiever bezig zijn met hun rouwverwerking, bijvoorbeeld door te schrijven of te lezen over rouwverwerking. Ook komen er enkele unieke copingstrategieën naar voren, zoals het probleem negeren (bij vaders) of anderen de schuld geven van het verlies (bij moeders).

Hoewel steun belangrijk is voor beide groepen, uitten vaders meer behoefte aan erkenning en ervaarden zij vaker eenzaamheid in het rouwproces. Dit sluit aan bij literatuur van Daggett (2000) waarin werd beschreven dat mannen ‘emotionele eenzaamheid’ ervaarden in het rouwproces. Vaders voelen zich vaak verplicht ‘sterk te zijn’ voor het gezin en hadden daardoor moeite met (professionele) hulp vragen. Dit sluit aan bij onderzoek van Robb en

Ruxton (2018) waaruit blijkt dat emotionele expressie door mannen als ‘onmannelijk’ wordt ervaren, wat leidt tot terughoudendheid om hulp te zoeken. Dit kan worden verklaard door traditionele rolpatronen in westerse samenlevingen, waarin het uiten van kwetsbaarheid bij mannen vaak nog steeds wordt gezien als een teken van zwakte (Wong & Rochlen, 2005), terwijl vrouwen doorgaans meer ruimte krijgen voor emotionele expressie (Chaplin, 2015). Een belangrijke bevinding uit dit onderzoek is dus dat de manier waarop rouw verwerkt wordt, beïnvloed wordt door culturele verwachtingen.

Wat betreft het rouwproces zelf ervaren zowel vaders als moeders rouw als een niet-lineair proces, gekenmerkt door terugkerende golven van verdriet. Dit spreekt het lineaire model van Kübler-Ross (1969) tegen, maar is in lijn met het dynamische model van Stroebe en Schut (1999). Toch verschilt de manier waarop deze golven worden beleefd: moeders beschreven vaker een verlies van levensdoel, identiteit en bestaanszekerheid, terwijl vaders meer worstelen met controleverlies en onzekerheid over de ‘juiste’ manier van rouwen. Meer moeders dan vaders gaven aan zelfmoordgedachten te hebben na het verlies. Opvallend is dat moeders hun overleden kind vaker symbolisch of spiritueel blijven ‘zoeken’, terwijl vaders hun rouw meer integreren via het zoeken van structuur in het dagelijks leven.

Deze verschillen in rouwverwerking tussen vaders en moeders zijn deels te verklaren door gender en culturele aspecten, maar mogelijk ook door andere factoren zoals de leeftijd van het kind ten tijde van overlijden. In dit onderzoek hadden vaders vaker een kind verloren tijdens de zwangerschap of vroege kindertijd, terwijl moeders vaker spraken over volwassen of oudere kinderen. Eerder onderzoek toont aan dat de aard en duur van de ouder-kindrelatie van invloed is op de intensiteit en aard van rouw; een langere, gedeelde geschiedenis kan leiden tot een grotere impact op de identiteit en daarmee complexere rouw (Pedraza et al., 2023).

Wat mogelijk ook een rol speelt bij de verschillen in coping tussen vaders en moeders, is de doodsoorzaak van het kind (Christ et al., 2003). Wanneer het overlijden gevolg is van langdurige ziekte of een aangeboren aandoening, ontstaat soms ruimte voor ‘anticiperende rouw’ waarbij ouders zich emotioneel kunnen voorbereiden op het verlies. Bij moeders in dit onderzoek ging het overlijden echter vaker om een plotselinge gebeurtenis zoals een ongeluk, moord of acute ziekte, wat een verklaring kan zijn voor de intensere rouwreacties onder moeders en de grotere behoefte naar verbinding met het overleden kind (Christ et al., 2003).

Binnen het gezinsfunctioneren blijkt dat het verlies een impact heeft op de partnerrelatie, de ouder-kindrelatie en de gezinsdynamiek. In een aantal gevallen leidden verschillen in ervaring van het rouwproces tussen vaders en moeders tot verlies van verbinding met hun partner, in andere gevallen juist tot versterking van de band. Het onderzoek van Christ et al. (2003) benadrukt dat verschillen in rouwstijlen de partnerrelatie kunnen beïnvloeden. Dit kan een verklaring zijn voor de verschillende manieren waarop de partnerrelatie zich ontwikkelt. Het gezinsfunctioneren kan zowel beschermend als belastend zijn in het rouwproces; voor vaders bood de zorg voor andere kinderen vaak structuur en houvast, terwijl er onder moeders niet altijd aandacht voor andere kinderen was als zij worstelden met hun eigen verdriet. Dit komt overeen met de onderzoeken van Hunt en Greeff (2011) en Harper et al. (2011), waarin werd beschreven dat moeders vaker het lijden van hun kinderen over het hoofd zagen, omdat ze zo verdiept waren in hun eigen verdriet. Ten slotte speelt de angst om andere kinderen te verliezen een rol, wat kan leiden tot overbescherming (Rosenblatt, 2000). Deze analyse toont dat rouw zowel een individueel proces is als een proces dat het gezinssysteem beïnvloedt.

Sterke punten en limitaties

Een belangrijk sterk punt van dit onderzoek is de kwalitatieve benadering, die ruimte biedt voor diepgang in de persoonlijke ervaringen van ouders. Deze opzet maakt het mogelijk

om het rouwproces te onderzoeken binnen een bredere context, wat in kwantitatieve studies vaak buiten beeld blijft. Ook is er aandacht besteed aan het gezinsfunctioneren na het verlies, wat een minder onderzocht thema is. Daarnaast is dit één van de weinige recente studies die zich richt op dit onderwerp, aangezien de meeste bestaande literatuur inmiddels gedateerd is. Een ander sterk punt is de relatief gelijke verdeling van vaders en moeders in de steekproef, waardoor beide perspectieven evenwichtig belicht konden worden.

Hoewel dit onderzoek waardevolle inzichten biedt in de verschillen tussen vaders en moeders in hun rouwverwerking na het verlies van een kind, kent het ook enkele beperkingen die in overweging moeten worden genomen. Allereerst is de generaliseerbaarheid van de resultaten beperkt, aangezien de data afkomstig is uit twee boeken. Deze bronnen bevatten persoonlijke verhalen van een selecte groep ouders, waardoor de bevindingen niet generaliseerbaar zijn voor de gehele populatie van rouwende ouders. Daarbij komt dat de culturele contexten waarin de boeken zijn geschreven van elkaar verschillen (Nederland en de Verenigde Staten), wat mogelijk van invloed is op hoe rouw wordt beleefd en uitgedrukt.

Daarnaast betreft het een secundaire data-analyse, waarbij gebruik is gemaakt van gepubliceerde boeken. Dit betekent dat de onderzoeker geen controle had over de inhoud, opbouw en diepgang van de verhalen, en geen mogelijkheid had om aanvullende vragen te stellen of thema's verder te verkennen. In het boek 'Pappa's rouwen ook' hebben vaders over het algemeen hun rouwproces uitgebreider en diepgaander beschreven dan moeders in 'The Beauty of a Grieving Mother'. Dit heeft ertoe geleid dat er meer informatie over vaders is verkregen. Het is dus mogelijk dat het rouwproces van moeders in deze studie niet volledig is weergegeven.

Ten slotte is dit onderzoek uitgevoerd door één onderzoeker, en moet rekening worden gehouden met de invloed van diens persoonlijke referentiekader bij het analyseren van de ervaringen. Hoewel subjectiviteit een inherent kenmerk is van kwalitatief onderzoek, brengt

het werken met één codeur het risico met zich mee dat bepaalde nuances verloren gaan. Om de invloed hiervan te beperken is tijdens het analyseproces bewust stil gestaan bij het eigen referentiekader en gestreefd naar een zo objectief mogelijke benadering van de data.

Aanbevelingen voor praktijk en vervolgonderzoek

Voor de praktijk betekent dit dat het van belang is om binnen de rouwzorg voor ouders rondom het verlies van een kind meer aandacht te besteden aan genderrollen, emotionele openheid bij vaders en de context van het gezin. Hulpverlening moet laagdrempelig en toegankelijk zijn voor zowel vaders als moeders. Interventies zouden zich niet uitsluitend moeten richten op individuele verwerking, maar ook op gezinsdynamiek en de relatie tussen partners. Interventies gericht op het gezin als geheel, zoals Family Focused Grief Therapy (FFGT) (Masterson et al., 2013), zouden zowel ouders als kinderen kunnen ondersteunen bij de omgang met het leven na verlies. Ten slotte is het noodzakelijk om specifiek voor vaders in rouw meer aandacht te hebben, erkenning te geven aan de emoties die zij ervaren en ze te stimuleren om ruimte te nemen voor hun eigen rouwproces.

Naar aanleiding van de bevindingen zijn er een aantal suggesties voor vervolgonderzoek. Ten eerste zou de invloed op het gezinsfunctioneren na het verlies van een kind verder onderzocht kunnen worden. Niet alle ouders die hun ervaring hebben beschreven in de boeken zijn ingegaan op dit thema, terwijl wel duidelijk is uit literatuur dat de ingrijpende gebeurtenis van het verlies van een kind impact heeft op het hele gezin (Christ et al., 2003; Pedraza et al., 2023). De meeste literatuur die zich focust op dit onderwerp is gedateerd, of beschrijft niet specifiek op welke manieren de dynamiek binnen het gezin beïnvloedt wordt.

Daarnaast is het aan te bevelen om de rol van culturele achtergrond verder te onderzoeken. De respondenten in dit onderzoek lijken grotendeels uit een vergelijkbare

(Westerse) cultuur te komen. Aangezien genderrollen sterk cultureel bepaald zijn, is het belangrijk te onderzoeken hoe verschillen in cultuur, invloed hebben op rouwverwerking.

Ook is vervolgonderzoek nodig naar hulpverlening bij rouw naar aanleiding van verschillende doodsoorzaken van het kind, evenals de leeftijd ten tijde van het overlijden. Al bekend is, dat leeftijd en verschillende doodsoorzaken kunnen leiden tot verschillen in rouwervaring en coping onder ouders (Christ et al., 2003; Haylett & Tilley, 2018). Echter is nog weinig bekend over hoe deze verschillen zich vertalen naar de behoefte aan specifieke vormen van ondersteuning en hulpverlening. Vervolgonderzoek kan zich richten op hoe de doodsoorzaak en de leeftijd van het overleden kind samenhangen met copingstrategieën, en welke implicaties dit heeft voor passende hulpverlening. Dit kan bijdragen aan meer op maat gemaakte vormen van rouwzorg.

Concluderend bevestigt dit onderzoek bestaande literatuur over seksegerelateerde verschillen in rouw en biedt het verdieping door rouwervaringen binnen een bredere context te bekijken. De bevindingen benadrukken het belang van de verschillen in coping tussen vaders en moeders en het belang van gezinsgerichte rouwzorg, waarin ruimte is voor diverse rouwstijlen en individuele behoeften.

Literatuur

- Alam, R., Barrera, M., D'Agostino, N., Nicholas, D. B., & Schneiderman, G. (2012). Bereavement experiences of mothers and fathers over time after the death of a child to cancer. *Death Studies*, 36, 1–22.
- ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH. (2023). ATLAS.ti Web (version 25) [Qualitative data analysis software]. <https://atlasti.com>
- Bergstraesser, E., Inglin, S., Hornung, R., & Landolt, M. A. (2015). Dyadic coping of parents after the death of a child. *Death Studies*, 39, 128–138.
- Boeije, H. R. (2002). A Purposeful Approach to the Constant Comparative Method in the Analysis of Qualitative Interviews. *Quality and Quantity*, 36, 391–409.
<https://rug.on.worldcat.org/oclc/5650309883>
- Brown, C. (2009), 'Working with grieving children and families'. Hoofdstuk 12 in: Thompson, R. (2009), 'The Handbook of Child Life: A Guide for Pediatric Psychosocial Care'. Springfield Illinois: Thomson Publishers
- Buckle, J. (2004), 'Parental devastation and regeneration following the death of a child'. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*. Jaargang 64 (8-B), p. 4025 e.v.bru
- Burke, L. A., Neimeyer, R. A., & Elacqua, T. C. (2014). Meaning reconstruction in the wake of loss: Psychological and spiritual adaptation to bereavement. In M. Paludi (Series Ed.) & M. Paludi (Vol. Ed.), *Women's cancers: Diagnosis, treatment, recovery and coping* (pp. 219–244). Praeger
- Buur, C., Zachariae, R., Komischke-Konnerup, K., Mareello, M., Schierff, L., & O'Connor, M. (2023). Risk factors for prolonged grief symptoms: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 107, 102375.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2023.102375>

- Chaplin, T. M. (2014). Gender and Emotion Expression: A Developmental Contextual Perspective. *Emotion Review*, 7(1), 14–21. <https://doi.org/10.1177/1754073914544408>
- Christ, G., Bonanno, G., Malkinson, R., & Rubin, S. (2003). Bereavement experiences after the death of a child. In M. Field & R. Behrman (Eds.), *Institute of Medicine Report. When children die: Improving palliative and end-of-life care for children and their families* (pp. 553-579). Washington, DC: National Academic Press.
- Cijfers over overlijden kind | Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.).
<https://www.nji.nl/cijfers/overlijden-kind>
- Haylett, W. J., & Tilley, D. S. (2018). The Phenomenon of Bereaved Parenting: An Integrative Review of Literature. *OMEGA - Journal Of Death And Dying*, 82(3), 424–445. <https://doi.org/10.1177/0030222818819350>
- Hunt, S., & Greeff, A. P. (2011). Parental bereavement: A panoramic view. *OMEGA—Journal of Death and Dying*, 64(1), 41–63.
- Iannotti, A. (2019). THE LOSS OF a CHILD AND HOW IT EFFECTS a FAMILY. In Rutgers, The State University of New Jersey, *Graduate School-Camden* [Thesis; Text]. <https://rucore.libraries.rutgers.edu/rutgers-lib/60544/PDF/1/play/>
- de Keijser, J. (2021). Het lichaam in rouw. In E. H. M. Eurelings, C. G. Kooiman, & M. H. Lub (editors), *Het lichaam en psychisch functioneren* (blz. 279-296). Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Kübler-Ross, E. (1969). *On death and dying*. Collier Books/Macmillan Publishing Co.
- MCGREAL, D., EVANS, B.J. and BURROWS, G.D. (1997), GENDER DIFFERENCES IN COPING FOLLOWING LOSS OF A CHILD THROUGH MISCARRIAGE OR STILLBIRTH: A PILOT STUDY. *Stress Med.*, 13: 159-165. [https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1002/\(SICI\)1099-1700\(199707\)13:3<159::AID-SMI734>3.0.CO;2-5](https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1002/(SICI)1099-1700(199707)13:3<159::AID-SMI734>3.0.CO;2-5)

- McNeil, M. J., Baker, J. N., Snyder, I., Rosenberg, A. R., & Kaye, E. C. (2021). Grief and Bereavement in Fathers After the Death of a Child: A Systematic Review. *PEDIATRICS*, 147(4). <https://doi.org/10.1542/peds.2020-040386>
- Mughal, S., Azhar, Y., Mahon, M., & Siddiqui, W.J. (2023, November 14). *Grief reaction and prolonged grief disorder*. StatPearls - NCBI Bookshelf. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK507832/>
- Pedraza, E. C., Michel, G., Altherr, A., Hendriks, M. J., & De Clercq, E. (2023). Coping strategies in families who lost a child to cancer: A scoping review. *EJC Paediatric Oncology*, 1, 100011. <https://doi.org/10.1016/j.ejcped.2023.100011>
- Pelacho-Rios, L., & Bernabe-Valero, G. (2022). The loss of a child, bereavement and the search for meaning: A systematic review of the most recent parental interventions. *Current Psychology*, 42(29), 25931–25956. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03703-w>
- Riley, L. P., LaMontagne, L. L., Hepworth, J. T., & Murphy, B. A. (2007). Parental Grief Responses and Personals Growth Following the Death of a Child. *Death Studies*, 31(4), 277–299. <https://doi.org/10.1080/07481180601152591>
- Rubin, Simon & Malkinson, Ruth. (2001). Parental response to child loss across the life cycle: Clinical and research perspectives. *The Handbook of Bereavement Research and Practice: Advances in Theory and Intervention*. 219-240.
- Stephenson, E., & DeLongis, A. (2020). Coping strategies. *The Wiley Encyclopedia Of Health Psychology*, 55–60. <https://doi.org/10.1002/9781119057840.ch50>
- Stroebe M, Schut H. The dual process model of coping with bereavement: rationale and description. *Death Stud*. 1999 Apr-May;23(3):197-224. doi: 10.1080/074811899201046. PMID: 10848151.

- Van Der Houwen, K., Stroebe, M., Stroebe, W., Schut, H., Van Den Bout, J., & Meij, L. W. (2010). Risk Factors for Bereavement Outcome: A Multivariate Approach. *Death Studies*, 34(3), 195–220. <https://doi.org/10.1080/07481180903559196>
- Wong, Y. J., & Rochlen, A. B. (2005). Demystifying Men's Emotional Behavior: New Directions and Implications for Counseling and Research. *Psychology of Men & Masculinity*, 6(1), 62–72. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.6.1.62>

Bijlage A

Codeboom

Tabel 1

Codeboom van de verzamelde data

Hoofdcode	Subcode	Code
Copingstrategieën		Actieve coping
		Afleiding zoeken
		Afscheid nemen
		Anderen de schuld geven
		Gevoelens niet uiten
		Gevoelens uiten
		Humor
		Kind blijven eren
		Lotgenoten helpen
		Niet dramatiseren
		Openlijk rouwen
		Overlevingsstand
		Problem negeren
		Rationaliseren
		Richten op werk/praktische taken
		Ritueel/herdenken
		Rouwen in stilte
		Samen rouwen
		Slecht voor zichzelf zorgen
		Veranderen van omgeving
		Verantwoordelijkheid op zich nemen
		Vermijding
		Wensdenken
		Zelfisolatie
		Zoeken naar betekenisgeving
		Zoeken naar verbinding
Emotionele/fysieke ervaring		Acceptatie
		Angst
		Behoeftte aan erkenning
		Boosheid
		Depressie
		Hoop

	Intense rouwreactie
	Leegte
	Machteloosheid
	Moeite met dagelijks functioneren
	Optimistisch
	Paniek
	Schuldgevoel
	Shock
	Toekomstperspectief weg
	Trauma
	Verdoofdheid
	Verdriet
	Verlies controle
	Verwarring/onbegrip
	Zelfmoordgedachten
Rouwproces en beleving	Golfbeweging van rouw
	Leven na verlies
	Leven per moment
	Ontkenning
	Onzekerheid over rouwproces
	Rouwtriggers
	Tijdsverloop rouwproces
	Veerkracht
	Vertraagd realiteitsbesef
Zelfbeeld en identiteit	Relatie met dood
	Rouw als onderdeel van identiteit
	Spirituele crisis
	Verlies identiteit
	Zelfontwikkeling
Steun en hulp	Afwijzen van hulp
	Contact familie
	Gebrek aan steun
	Hulp vragen lastig
	Professionele hulp zoeken
	Zoeken van sociale steun
	Zoeken van spirituele steun
Gezinsfunctioneren en opvoeding	Angst om meer kinderen te verliezen
	Communicatie binnen gezin

Focus op zorg voor andere
kinderen

Gezinsdynamiek

Invloed op andere kinderen

Relatie met overleden kind

Relatie met partner sterker

Relatie met partner

negatief

Zorg dragen partner

Bijlage B

Codelijst

Tabel 2

Codenamen	Aantal	Codegroups
Actieve coping	21	Copingstrategieën
Afleiding zoeken	17	Copingstrategieën
Afscheid nemen	19	Copingstrategieën
Anderen de schuld geven	2	Copingstrategieën
Gevoelens niet uiten	19	Copingstrategieën
Gevoelens uiten	16	Copingstrategieën
Humor	4	Copingstrategieën
Kind blijven eren	6	Copingstrategieën
Lotgenoten helpen	10	Copingstrategieën
Niet dramatiseren	3	Copingstrategieën
Openlijk rouwen	30	Copingstrategieën
Overlevingsstand	14	Copingstrategieën
Probleem negeren	3	Copingstrategieën
Rationaliseren	14	Copingstrategieën
Richten op werk/praktische taken	27	Copingstrategieën
Ritueel/herdenken	28	Copingstrategieën
Rouwen in stilte	8	Copingstrategieën
Samen rouwen	20	Copingstrategieën
Slecht voor zichzelf zorgen	4	Copingstrategieën
Veranderen van omgeving	2	Copingstrategieën
Verantwoordelijkheid op zich nemen	32	Copingstrategieën
Vermijding	17	Copingstrategieën
Wensdenken	37	Copingstrategieën
Zelfisolatie	2	Copingstrategieën
Zoeken naar betekenisgeving	26	Copingstrategieën
Zoeken naar verbinding	33	Copingstrategieën
Acceptatie	10	Emotionele/fysieke ervaring
Angst	4	Emotionele/fysieke ervaring
Behoeftte aan erkenning	15	Emotionele/fysieke ervaring
Boosheid	22	Emotionele/fysieke ervaring
Burn-out	2	Emotionele/fysieke ervaring
Depressie	10	Emotionele/fysieke ervaring
Dubbel gevoel	6	Emotionele/fysieke ervaring
Eenzaamheid	7	Emotionele/fysieke ervaring
Frustratie	7	Emotionele/fysieke ervaring
Fysieke pijn	3	Emotionele/fysieke ervaring
Geen intense emoties	5	Emotionele/fysieke ervaring

Gevoel van falen	5	Emotionele/fysieke ervaring
Hoop	7	Emotionele/fysieke ervaring
Intense rouwreactie	14	Emotionele/fysieke ervaring
Leegte	3	Emotionele/fysieke ervaring
Machteloosheid	5	Emotionele/fysieke ervaring
Moeite met dagelijks functioneren	5	Emotionele/fysieke ervaring
Optimistisch	8	Emotionele/fysieke ervaring
Paniek	3	Emotionele/fysieke ervaring
Schuldgevoel	27	Emotionele/fysieke ervaring
Shock	6	Emotionele/fysieke ervaring
Teleurstelling	3	Emotionele/fysieke ervaring
Toekomstperspectief weg	11	Emotionele/fysieke ervaring
Trauma	6	Emotionele/fysieke ervaring
Verdoofdheid	5	Emotionele/fysieke ervaring
Verdriet	34	Emotionele/fysieke ervaring
Verlies controle	5	Emotionele/fysieke ervaring
Verwarring/onbegrip	21	Emotionele/fysieke ervaring
Vrede	4	Emotionele/fysieke ervaring
Weinig aandacht voor mannen in rouw	6	Emotionele/fysieke ervaring
Wisselende emoties	3	Emotionele/fysieke ervaring
Wrok	1	Emotionele/fysieke ervaring
Zelfmoordgedachten	7	Emotionele/fysieke ervaring
Angst om meer kinderen te verliezen	17	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Communicatie binnen gezin	27	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Focus op zorg voor andere kinderen	22	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Gezinsdynamiek	21	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Invloed op andere kinderen	16	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Loyaliteitsconflict	3	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Ouderschap	1	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Overleden kind herinneren in andere kinderen	3	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Relatie met overleden kind	52	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Relatie met partner sterker	7	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Relatie partner negatief	21	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Twijfels over relatie	3	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Zich zorgen maken	4	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Zorg dragen partner	12	Gezinsfunctioneren en opvoeding
Bewustwording verlies	3	Rouwproces en beleving
Definitie rouw	2	Rouwproces en beleving
Golfbeweging van rouw	4	Rouwproces en beleving
Leven na verlies	22	Rouwproces en beleving
Leven per moment	2	Rouwproces en beleving
Ontkenning	2	Rouwproces en beleving
Onzekerheid over rouwverwerking	14	Rouwproces en beleving

Relatie met dood	2	Rouwproces en beleving: zelfbeeld en identiteit
Rouw als onderdeel van identiteit	23	Rouwproces en beleving: zelfbeeld en identiteit
Rouw on vervulde kinderwens	2	Rouwproces en beleving
Rouwtriggers	6	Rouwproces en beleving
Spirituele crisis	18	Rouwproces en beleving: zelfbeeld en identiteit
Tijdsverloop rouwproces	38	Rouwproces en beleving
Vadergevoel	7	Rouwproces en beleving
Veerkracht	15	Rouwproces en beleving
Verlies identiteit	19	Rouwproces en beleving: zelfbeeld en identiteit
Vertraagd realiteitsbesef	9	Rouwproces en beleving
Zelfontwikkeling	17	Rouwproces en beleving: zelfbeeld en identiteit
Steun en hulp: Afwijzen van hulp	8	Steun en hulp
Steun en hulp: Contact familie	18	Steun en hulp
Steun en hulp: Gebrek aan steun	11	Steun en hulp
Steun en hulp: Gezondheidszorg	11	Steun en hulp
Steun en hulp: Hulp vragen lastig	5	Steun en hulp
Steun en hulp: Professionele hulp zoeken	21	Steun en hulp
Steun en hulp: Vriendschappen beëindigen	2	Steun en hulp
Steun en hulp: Zoeken van sociale steun	45	Steun en hulp
Steun en hulp: Zoeken van spirituele steun	46	Steun en hulp
Miskraam verborgen verdriet	2	
Verschillen tussen ouders	39	